

WYROK
z dnia 5 listopada 2013 r.
Sygn. akt K 40/12*

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

Trybunał Konstytucyjny w składzie:

Stanisław Rymar – przewodniczący
Małgorzata Pyziak-Szafnicka
Piotr Tuleja – sprawozdawca
Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz
Andrzej Wróbel,

protokolant: Krzysztof Zalecki,

po rozpoznaniu, z udziałem wnioskodawcy oraz Sejmu i Prokuratora Generalnego, na rozprawie w dniu 5 listopada 2013 r., wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich o zbadanie zgodności:

- 1) art. 184 ust. 4 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r. poz. 572, ze zm.) w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za osiągnięcia w nauce, na więcej niż jednym kierunku studiów,
  - 2) art. 184 ust. 5 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym w zakresie, w jakim wyłącza prawo tych studentów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym,
  - 3) art. 184 ust. 5 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 4 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym
- z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji,

o r z e k a:

1. Art. 184 ust. 4 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r. poz. 572, 742 i 1544 oraz z 2013 r. poz. 675 i 829) w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendiów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, jest zgodny z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

---

* Sentencja została ogłoszona dnia 4 grudnia 2013 r. w Dz. U. poz. 1432.

2. Art. 184 ust. 5 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów kontynuujących naukę na drugim kierunku po ukończeniu jednego kierunku studiów do otrzymywania stypendiów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, jest zgodny z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

Ponadto p o s t a n a w i a:

na podstawie art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643, z 2000 r. Nr 48, poz. 552 i Nr 53, poz. 638, z 2001 r. Nr 98, poz. 1070, z 2005 r. Nr 169, poz. 1417, z 2009 r. Nr 56, poz. 459 i Nr 178, poz. 1375, z 2010 r. Nr 182, poz. 1228 i Nr 197, poz. 1307 oraz z 2011 r. Nr 112, poz. 654) umorzyc postępowanie w pozostałym zakresie.

UZASADNIENIE

I

1. Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z 4 października 2012 r. wniósł o stwierdzenie niezgodności:

1) art. 184 ust. 4 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r. poz. 572, ze zm.; dalej: u.p.s.w.) w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za osiągnięcia w nauce, na więcej niż jednym kierunku studiów,

2) art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo tych studentów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w.

– z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

W świetle zaskarżonych przepisów student studiujący na kilku kierunkach studiów, może uzyskać pomoc stypendialną tylko na jednym kierunku (art. 184 ust. 4), zaś studentowi, który po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuuje naukę na drugim kierunku, stypendium nie przysługuje (art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w.).

1.1. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, rozwiązanie, wprowadzone na mocy ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84, poz. 455, ze zm.; dalej: ustawa nowelizująca z 2011 r.), obowiązujące od 1 października 2011 r., budzi wątpliwości z punktu widzenia, wyrażonej w art. 32 Konstytucji, zasady równości wobec prawa.

Zakwestionowane przepisy regulują sytuację dwóch kategorii studentów. Pierwszą tworzą studenci, którzy równolegle studiują co najmniej dwa kierunki (art. 184 ust. 4 u.p.s.w.). Osiągając wysoką średnią ocen, mogą otrzymać stypendium tylko na jednym ze studiowanych kierunków. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, w ramach tej kategorii dochodzi do nierównego traktowania tych studentów, którzy uzyskują dobre wyniki w nauce na więcej niż jednym kierunku, i tych, którzy osiągają takie wyniki tylko na jednym ze studiowanych – co najmniej dwóch – kierunków.

Drugą kategorię tworzą studenci, którzy po ukończeniu jednego kierunku studiów, kontynuują naukę na drugim kierunku (art. 184 ust. 5 u.p.s.w.) i nie uzyskują prawa do stypendium rektora dla najlepszych studentów, mimo że nie korzystali wcześniej z tej formy pomocy stypendialnej.

Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, celem pomocy materialnej w postaci stypendium dla najlepszych studentów jest finansowe nagradzanie ponadprzeciętnych osiągnięć edukacyjnych tych studentów oraz motywacja do nauki, niezależnie od tego, na ilu kierunkach student studiuje. Status studenta i osiągnięcie wyróżniających się wyników w nauce, uprawniających do dwóch rodzajów stypendium naukowego to cechy relewantne, które powinny stanowić kryterium różnicowania. Cechami tymi charakteryzują się zarówno ci studenci, którzy studiuje równocześnie na więcej niż jednym kierunku studiów oraz uzyskują – na więcej niż jednym kierunku – dobre wyniki w nauce, jak również studenci, którzy po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuują naukę na drugim kierunku studiów, jeśli na pierwszym kierunku studiów nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów. W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, w kwestionowanym we wniosku zakresie, w art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w. nastąpiło nieuzasadnione odstępstwo od zasady równego traktowania.

1.2. Wprowadzone w art. 184 ust. 4 u.p.s.w. rozwiązanie, zdaniem wnioskodawcy, nie ma bezpośredniego związku z celem regulacji, a przyjęte przez ustawodawcę kryterium różnicowania (liczba kierunków studiów) nie ma charakteru relewantnego.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, różnicowanie – wprowadzone w zakresie dostępu do stypendium za wyniki w nauce – nie zdaje testu proporcjonalności. Naruszenie zasady równego traktowania stanowi w tej sytuacji środek nieproporcjonalny do ewentualnego celu, którym może być, wskazywana przez projektodawcę, harmonizacja krajowego systemu szkolnictwa wyższego z systemem europejskim. Art. 184 ust. 4 u.p.s.w. jest przy tym sprzeczny z zasadą sprawiedliwości społecznej, wywodzoną z art. 2 Konstytucji. Wprowadzone ograniczenie powoduje, że nie ma znaczenia nakład pracy i zasługująca na nagrodę motywacja osoby studiującej, która osiąga dobre wyniki na więcej niż jednym kierunku studiów.

W myśl art. 70 ust. 4 Konstytucji, władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. Restrykcje budżetowe mogą uzasadniać ograniczenie pomocy materialnej dla studentów, ale z poszanowaniem zasady równego traktowania studentów cechujących się wspólną cechą relewantną. Pomoc powinna być przyznawana w oparciu o relewantne prawnie kryteria, a nie w sposób arbitralny i dowolny.

1.3. Według Rzecznika Praw Obywatelskich, odstępstwo od zasady równego traktowania, występujące na tle art. 184 ust. 5 u.p.s.w., dotyczy tych studentów, którzy już ukończyli jeden kierunek studiów i kontynuują naukę na drugim kierunku. Wymieniona kategoria została pozbawiona świadczeń, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w., pomimo spełnienia kryteriów, od których zależy ustalenie prawa do stypendium rektora dla najlepszych studentów czy stypendium ministra za wybitne osiągnięcia.

Uzasadniając podniesiony zarzut, wnioskodawca przytoczył argumentację zbliżoną do tej, której użył w celu wykazania niekonstytucyjności art. 184 ust. 4 u.p.s.w. Wskazał, że różnicowanie nie znajduje racjonalnego uzasadnienia, nie ma bezpośredniego związku z celem ustawy nowelizującej z 2011 r. oraz nie służy realizacji tego celu. Okoliczność, że student ukończył jeden kierunek studiów nie może przemawiać za odebraniem prawa do stypendium za dobre wyniki w nauce na kolejnym kierunku studiów. To rozróżnienie nie ma przy tym proporcjonalnego charakteru. W szczególności nie można odnaleźć związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich, różnicowanie zostało wprowadzone według dowolnych kryteriów. Ustawodawca pozbawił pomocy materialnej tych studentów, którzy nigdy uprzednio nie korzystali z pomocy stypendialnej ze środków publicznych z

tytułu uzyskiwania wysokiej średniej ocen. Z punktu widzenia zasady sprawiedliwości społecznej, legitymowanie się tytułem zawodowym magistra nie ma wpływu na uzyskiwane wyniki w nauce na kontynuowanym kierunku studiów. Celem omawianych dwóch rodzajów stypendiów jest motywacja do nauki, niezależnie od tego, czy student ukończył już inny kierunek studiów.

2. Marszałek Sejmu w piśmie z 17 grudnia 2012 r. przedłożył w imieniu Sejmu wyjaśnienia w sprawie wniosku i wniósł o stwierdzenie, że:

1) art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za osiągnięcia w nauce, na więcej niż jednym kierunku studiów, jest zgodny z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji,

2) art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo tych studentów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendiów dla najlepszych studentów, do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w., jest zgodny z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

2.1. Sejm podzielił stanowisko wnioskodawcy, że z punktu widzenia analizowanego świadczenia istotne są dwie cechy, którymi powinien odznaczać się jego beneficjent. Pierwszą cechą jest posiadanie statusu studenta szkoły wyższej, zaś drugą osiągnięcie wysokich wyników w nauce. Sejm nie podzielił natomiast poglądu Rzecznika Praw Obywatelskich, że ustawodawca dokonał zróżnicowania prawa do stypendium naukowego według kryterium studiowania na kilku kierunkach.

Zdaniem Sejmu, to, że student kształci się na kilku kierunkach jest bez znaczenia z punktu widzenia materialnoprawnej przesłanki prawa do stypendium rektora czy stypendium ministra. Przesłanki te nie są określone w art. 184 u.p.s.w., ale w art. 181 u.p.s.w. Ustawodawca, określając materialnoprawną podstawę analizowanych świadczeń, dokonał dyferencjacji adresatów normy prawnej według cechy, jaką jest zdobycie wysokiej średniej ocen lub wybitnego osiągnięcia. Nie wprowadził natomiast zróżnicowania prawa do stypendium według kryterium studiowania na jednym lub więcej kierunkach.

W ocenie Sejmu, zaskarżony art. 184 ust. 4 u.p.s.w. odnosi się jedynie do zasad wypłaty pomocy materialnej. Przepis ten normuje zbieg uprawnień do pomocy materialnej z różnych tytułów. Istota zawartego w nim mechanizmu kumulacji świadczeń polega na tym, że studentowi, który jest uprawniony do dwóch lub więcej stypendiów naukowych, wypłaca się tylko jedno świadczenie na wybranym przez niego kierunku studiów. W praktyce o wyborze kierunku studiów, z którym wiąże się wypłata świadczenia, decyduje wysokość przyznanego studentowi stypendium.

Mając powyższe na uwadze Marszałek Sejmu stwierdził, że ustawodawca, ustalając materialnoprawne przesłanki prawa do stypendium, nie dokonał dyferencjacji prawnej podmiotów podobnych (studentów studiujących na jednym kierunku i studentów studiujących na kilku kierunkach). Zmienił jedynie zasady wypłaty stypendiów naukowych w wypadku zbiegu tytułów prawnych.

2.2. Na wypadek, gdyby Trybunał Konstytucyjny nie podzielił powyższego stanowiska, Sejm rozważył zarzut niezgodności art. 184 ust. 4 u.p.s.w. z art. 32 ust. 1 Konstytucji, przyjmując założenie, że zakwestionowany przepis prowadzi do zróżnicowanego traktowania sytuacji podobnych. Sejm podniósł, że dla uznania, że zasada wypłaty tylko jednego stypendium naukowego jest zgodna z art. 32 ust. 1 Konstytucji, konieczne jest przedstawienie argumentów wskazujących na racjonalność,

proporcjonalność i konstytucyjne oparcie tego zróżnicowania.

Po pierwsze, zdaniem Sejmu – wbrew temu co twierdzi wnioskodawca – zróżnicowanie prawne podmiotów znajduje uzasadnienie w zasadzie sprawiedliwości społecznej oraz w prawie do powszechnego i równego dostępu do mechanizmów wyrównywania przez państwo szans edukacyjnych. Art. 70 ust. 4 Konstytucji nakazuje organom władzy publicznej wyrównywanie szans edukacyjnych osób słabiej uposażonych. Niemniej, ani z art. 70 ust. 4 Konstytucji, ani z art. 2 Konstytucji nie wynika prawo do określonego rodzaju stypendium. Wybór rozwiązań, służących wyrównywaniu szans edukacyjnych, należy do ustawodawcy. Po drugie, zasada kumulacji świadczeń wykracza poza konstytucyjną istotę prawa do powszechnego i równego dostępu do mechanizmów wyrównywania przez państwo szans edukacyjnych. Po trzecie, zasadę wypłaty jednego stypendium naukowego wprowadził ustawodawca, na którym spoczywa także obowiązek stabilizacji budżetu państwa, co stanowi wartość niepodważalną w dobie kryzysu. Zakres i wysokość świadczeń socjalnych uzależniona jest od poziomu dostępnych środków finansowych. Po czwarte, Sejm nie znalazł podstaw do uznania, że oceniane zróżnicowanie w sposób oczywisty i niebudzący wątpliwości narusza zasadę sprawiedliwości społecznej wyrażoną w art. 2 Konstytucji.

Podsumowując, Sejm uznał, że art. 184 ust. 4 u.p.s.w. jest zgodny z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

2.3. Odnosząc się do zarzutu niekonstytucyjności art. 184 ust. 5 u.p.s.w., Sejm stwierdził, że porównanie sytuacji faktycznej i prawnej studenta, który nie zakończył nauki w szkole wyższej na przynajmniej jednym kierunku z sytuacją studenta, który ukończył naukę w szkole wyższej na przynajmniej jednym kierunku, prowadzi do wniosku, iż nie występuje żadna istotna (relewantna) cecha uprawniająca do równego traktowania podmiotów znajdujących się w tych sytuacjach.

Zdaniem Sejmu, nie istnieją przekonujące argumenty, aby stypendium naukowe było nadal wypłacane osobie, która z uwagi na swój wiek i zdobyte wykształcenie, jest zdolna do podjęcia pracy i samotrzymania. Nie istnieją także żadne obowiązki moralne wspólnoty obywateli, polegające na wynagradzaniu absolwenta wyższej uczelni za podjęcie dalszego wysiłku edukacyjnego. Przyjęcie innego punktu widzenia spowoduje, że stypendium naukowe straci charakter świadczenia kompensacyjnego, mającego na celu usuwanie barier w drodze do osiągnięcia wyższego wykształcenia. Uzyskanie tytułu zawodowego magistra lub licencjata oznacza, że dana osoba skorzystała już z przysługującego prawa do edukacji w stopniu zupełnym. Zatem art. 184 ust. 5 u.p.s.w. jest zgodny z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

3. Prokurator Generalny w piśmie z 1 marca 2013 r. zajął następujące stanowisko: art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów, studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów, do otrzymywania stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia na więcej niż jednym kierunku studiów oraz art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów kontynuujących naukę na drugim kierunku studiów po ukończeniu jednego kierunku studiów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów, do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w., są zgodne z art. 32 w związku z art. 2 Konstytucji oraz nie są niezgodne z art. 70 ust. 4 Konstytucji.

3.1. Na wstępie Prokurator Generalny zwrócił uwagę, że wnioskodawca, uzasadniając niekonstytucyjność art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w świetle zasady równości, nie jest konsekwentny. Raz zarzuca nieuzasadnione zróżnicowanie studentów uczących się na jednym kierunku studiów oraz studentów kształcących się na kilku kierunkach (wniosek

RPO, s. 9), a w innym miejscu zarzuca różnicowanie tylko w grupie osób studiujących na kilku kierunkach (wniosek RPO, s. 5). Okoliczność ta, zdaniem Prokuratora Generalnego, nie mając kluczowego znaczenia dla rozpoznania wniosku, może jednak rodzić wątpliwości co do zakresu zaskarżenia.

Prokurator Generalny dopatrzył się również nieściśłości na tle zarzutu dotyczącego art. 184 ust. 5 u.p.s.w. Wnioskodawca zakwestionował powołany przepis w konkluzji i *petitum* wniosku jedynie w zakresie, w jakim wyłącza prawo do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w. (stypendium rektora dla najlepszych studentów). Natomiast analiza całości wniosku daje podstawę do przyjęcia, że celem wnioskodawcy było zaskarżenie art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza on prawo opisanych w nim studentów także do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 4 u.p.s.w. (stypendium ministra za wybitne osiągnięcia).

Prokurator Generalny uznał ponadto, że w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, art. 70 ust. 4 Konstytucji jest wzorcem nieadekwatnym w kontekście postawionych zarzutów. W związku z tym, odnosząc się do zarzutów wnioskodawcy, dokonał analizy zgodności zakwestionowanych przepisów z zasadą równości i zasadą sprawiedliwości społecznej, z pominięciem art. 70 ust. 4 Konstytucji.

3.2. Zdaniem Prokuratora Generalnego, art. 173 i art. 181 u.p.s.w. przewidują możliwość ubiegania się o pomoc materialną i możliwość jej otrzymania, w wypadku spełnienia określonych wymagań. Wszystkie osoby charakteryzujące się relewantną cechą wspólną, jaką jest studiowanie i osiąganie wyróżniających się wyników w nauce, mają prawo do ubiegania się o otrzymanie stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia. Zaskarżony art. 184 ust. 4 u.p.s.w. odnosi się do zasad wypłacania stypendiów i nie narusza zasady równości. Uregulowanie to nie stanowi dyskryminacji studentów uczących się na kilku kierunkach, gdyż mogą oni wybrać stypendium dla nich najkorzystniejsze.

W ocenie Prokuratora Generalnego, taki rozdział środków znajduje uzasadnienie w zasadzie sprawiedliwości społecznej. Wprowadzone ograniczenia skutkują sprawiedliwym rozdziałem limitowanych środków budżetowych na większą liczbę beneficjentów. Dokonując takiego rozdziału, ustawodawca realizował założone cele polityki państwa w zakresie zwiększenia dostępności do szkolnictwa wyższego dla uboższych studentów i, korzystając z przysługującej mu swobody w zakresie stanowienia prawa, nie naruszył praw chronionych konstytucyjnie. Podjęcie studiów na kolejnym kierunku jest prawem każdego obywatela. Z tego faktu nie można jednak wyprowadzać wniosku o istnieniu obowiązku państwa wsparcia takiej osoby na każdym kierunku.

3.3. Prokurator Generalny uznał także za zgodny z art. 32 w związku z art. 2 Konstytucji zakwestionowany art. 184 ust. 5 u.p.s.w. Odmienne niż wnioskodawca, Prokurator Generalny uznał, że fakt ukończenia jednego kierunku studiów ma zasadnicze znaczenie dla ustalania prawa do stypendium za wyniki w nauce. Ukończenie studiów przez obywatela prowadzi do osiągnięcia celu, jakim było umożliwienie zdobycia wykształcenia, i do wypełnienia obowiązku wynikającego z art. 70 ust. 4 Konstytucji. Okoliczność ta zwalnia władze publiczne z obowiązku dalszego wspierania lub nagradzania osób, które zdecydowały się kontynuować edukację na kolejnym kierunku studiów.

W opinii Prokuratora Generalnego, przeznaczanie ograniczonych dotacji budżetowych na wsparcie czy nagradzanie studentów posiadających już wyższe wykształcenie, kosztem osób takie wykształcenie dopiero zdobywających, byłoby sprzeczne z zasadą sprawiedliwości społecznej. Nie można też zasadnie twierdzić, że brak takiego wsparcia dyskryminuje studentów, którzy na pierwszym kierunku nie otrzymywali stypendium za wyniki w nauce.

Prokurator Generalny podkreślił, że zasady równości i sprawiedliwości, zakładające równe traktowanie podmiotów podobnych, dopuszczają równocześnie różne traktowanie podmiotów różnych, tj. podmiotów, które nie posiadają wspólnej cechy istotnej. W zakresie prawa do otrzymania stypendium za wyniki w nauce istotną cechą różniącą obywateli studiujących na pierwszym kierunku studiów lub studiujących równocześnie na kilku kierunkach od osób kontynuujących studia po zakończeniu nauki na pierwszym kierunku jest fakt posiadania przez tych drugich wyższego wykształcenia. Dlatego uzasadnione jest odmienne uregulowanie zasad pomocy państwa dla tych dwóch różnych grup studentów. Ich zróżnicowanie prawne pozostaje w odpowiedniej proporcji do różnic w ich sytuacji faktycznej.

4. Rzecznik Praw Obywatelskich w piśmie z 11 czerwca 2013 r., odwołując się do wcześniejszej argumentacji, wniósł również o stwierdzenie niezgodności art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 4 u.p.s.w., z art. 32 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

4.1. Rzecznik Praw Obywatelskich odniósł się również do argumentacji zawartej w stanowiskach Prokuratora Generalnego i Sejmu.

Przede wszystkim wnioskodawca podtrzymał pogląd, że ustawodawca dokonał nieuzasadnionego zróżnicowania podmiotowego prawa do stypendium naukowego według kryterium studiowania na kilku kierunkach. Wprawdzie, określając materialnoprawną podstawę analizowanego uprawnienia, nie wysłowił wyraźnie różnicowania prawa do stypendium według tego kryterium, ale taki sens miała zmiana wprowadzona ustawą nowelizującą z 2011 r.

Rzecznik Praw Obywatelskich podkreślił ponadto, że nie postuluje zniesienia jakichkolwiek ograniczeń kumulacji wypłacanych stypendiów (np. regulacji odnoszącej się do górnej granicy wysokości stypendium rektora).

4.2. Wnioskodawca wyjaśnił, że istotą wniosku jest twierdzenie o niekonstytucyjności aktualnych zasad wypłaty stypendiów naukowych w wypadku zbiegu tytułów prawnych, czyli zasady wyboru jednego świadczenia, najkorzystniejszego dla beneficjenta. Te właśnie zasady – w ocenie Rzecznika – naruszają zasadę równości wobec tych studentów, którzy pobierają naukę na kilku kierunkach, osiągając na co najmniej dwóch z nich wyniki w nauce uprawniające do stypendium naukowego. Sama możliwość wyboru stypendium dla nich najkorzystniejszego nie stanowi o zgodności zaskarżonych przepisów z Konstytucją. Konstytucyjnie nieuzasadnione jest rozdzielenie prawa do ubiegania się o stypendium oraz prawa do otrzymania i wypłaty stypendium.

Rzecznik Praw Obywatelskich nie zgodził się ze stwierdzeniem, że zróżnicowanie prawne wskazanych podmiotów znajduje uzasadnienie w zasadzie sprawiedliwości społecznej oraz w prawie do powszechnego i równego dostępu do mechanizmów wyrównywania przez państwo szans edukacyjnych.

Rzecznik Praw Obywatelskich nie poparł też argumentu, że wprowadzone ograniczenia skutkują sprawiedliwym rozdziałem limitowanych środków budżetowych na większą liczbę beneficjentów. W świetle oficjalnych danych, liczba wypłacanych świadczeń za osiągnięcia na studiach spadła o połowę. Można zatem stwierdzić, że dokonując nowego rozdziału środków, ustawodawca realizował nie tyle założone cele polityki państwa w zakresie zwiększenia dostępności do szkolnictwa wyższego dla uboższych studentów, ile w zakresie oszczędności budżetowych.

Ponadto, w ocenie Rzecznika, kwestionowane ograniczenie narusza nie tylko zasadę sprawiedliwości społecznej, ale także konstytucyjny wymóg zapewnienia przez władze publiczne powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Ustalanie

kierunków polityki społecznej państwa i sposobów jej realizacji należy do sfery objętej swobodą przysługującą organom władzy ustawodawczej. Nie oznacza to jednak, że organy te mogą w sposób całkowicie dowolny i niezgodny z Konstytucją wprowadzać zasady rozdziału pomocy materialnej.

4.3. Rzecznik Praw Obywatelskich nie podzielił stanowiska, że decydujące znaczenie w kontekście regulacji przewidzianej w art. 184 ust. 5 u.p.s.w. ma fakt kontynuowania nauki po ukończeniu pierwszego kierunku studiów. Stanowisko, że uzyskanie tytułu zawodowego magistra lub licencjata oznacza wykorzystanie przysługującego prawa do edukacji w stopniu zupełnym, zdaniem wnioskodawcy, wydaje się być w dzisiejszych czasach anachroniczne. Ograniczenie się do zapewnienia świadczeń o charakterze motywacyjnym tylko dla osób, które studiują na pierwszym kierunku, z pominięciem studentów, kontynuujących naukę na kolejnym kierunku, jest sprzeczne z zasadą równości i nie znajduje konstytucyjnego uzasadnienia.

II

Na rozprawie 5 listopada 2013 r. Rzecznik Praw Obywatelskich i Sejm podtrzymali stanowiska zajęte na piśmie. Prokurator Generalny zmienił pogląd odnośnie nieadekwatności art. 70 ust. 4 Konstytucji, jako wzorca kontroli i wniósł o uznanie, że art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w., w zakresie zakwestionowanym przez Rzecznika Praw Obywatelskich, jest zgodny ze wszystkimi wskazanymi wzorcami konstytucyjnymi.

Rzecznik Praw Obywatelskich, podkreślił, że kwestionowana regulacja nie spełnia testu proporcjonalności. Cel ustawy (zwiększenie puli środków finansowych na stypendia o charakterze socjalnym) można było osiągnąć bez naruszenia zasady równości, wyrażonej w art. 32 Konstytucji, na przykład przez zaostrzenie kryteriów udzielania stypendiów motywacyjnych. Kryterium różnicujące, w postaci ilości studiowanych kierunków jest, zdaniem wnioskodawcy, nieadekwatne, nie odpowiada celowi ustawy nowelizującej z 2011 r., a także celowi stypendiów motywacyjnych.

III

Trybunał Konstytucyjny zważył, co następuje:

1. Przedmiot wniosku.

1.1. Kwestionowana regulacja.

Art. 184 ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2012 r. poz. 572, ze zm.; dalej: u.p.s.w.) określa zasady wypłacania przyznanych studentom środków pomocy materialnej finansowanej z budżetu państwa, w szczególności normuje problem zbiegu tytułów do różnych rodzajów stypendiów, wskazuje okoliczności, w których pomoc materialna nie przysługuje, określa terminy i częstotliwość wypłacania świadczeń.

Zgodnie z art. 173 ust. 1 u.p.s.w., student może ubiegać się o pomoc materialną ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa m.in. w formie: stypendium socjalnego (pkt 1); stypendium specjalnego dla osób niepełnosprawnych (pkt 2); stypendium rektora dla najlepszych studentów (pkt 3); stypendium ministra za wybitne osiągnięcia (pkt 4); zapomogi (pkt 8). Student może także ubiegać się o zakwaterowanie w domu studenckim uczelni lub wyżywienie w stołówce studenckiej uczelni (art. 173 ust. 2 u.p.s.w.).

Zaskarżony art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w. stanowi:

„Student studiujący równocześnie na kilku kierunkach studiów może otrzymywać stypendium socjalne, stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych, zapomogę, stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia tylko na jednym, wskazanym przez studenta kierunku studiów” (ust. 4);

„Studentowi, który po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuuje naukę na drugim kierunku studiów, nie przysługują świadczenia, o których mowa w art. 173, chyba że kontynuuje on studia po ukończeniu studiów pierwszego stopnia w celu uzyskania tytułu zawodowego magistra lub równorzędnego, jednakże nie dłużej niż przez okres trzech lat” (ust. 5).

Zakwestionowane przepisy ograniczają możliwość uzyskania wymienionej w art. 173 u.p.s.w. pomocy materialnej tylko do jednego kierunku studiów, przy czym art. 184 ust. 4 u.p.s.w. ma zastosowanie do osób studiujących równocześnie na kilku kierunkach (co najmniej dwóch), zaś art. 184 ust. 5 u.p.s.w. odnosi się do studentów kontynuujących naukę na drugim kierunku studiów po ukończeniu pierwszego kierunku studiów. Rzecznik Praw Obywatelskich odniósł swoje wątpliwości jedynie do zasad wypłacania „stypendiów naukowych”.

Dla porządku należy zaznaczyć, że używany przez wnioskodawcę i uczestników postępowania termin „stypendia naukowe” (w trakcie rozprawy posługiwano się również terminem „stypendia motywacyjne”), obejmuje przewidziane w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w. stypendium rektora dla najlepszych studentów (dalej także: stypendium rektora) oraz przewidziane w art. 173 ust. 1 pkt 4 u.p.s.w. stypendium ministra za wybitne osiągnięcia (dalej także: stypendium ministra). Wnioskodawca w *petitum* i w uzasadnieniu wniosku posługuje się w odniesieniu do stypendium ministra określeniem „stypendium ministra za osiągnięcia w nauce”. Należy zatem zwrócić uwagę, że na mocy ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 84, poz. 455, ze zm.; dalej: ustawa nowelizująca z 2011 r.), od 1 października 2012 r. stypendium ministra za osiągnięcia w nauce oraz stypendium ministra za wybitne osiągnięcia sportowe zostały zastąpione jednym „stypendium ministra za wybitne osiągnięcia”.

1.2. Zakres rozpoznania.

1.2.1. Rzecznik Praw Obywatelskich zakwestionował art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za osiągnięcia w nauce, na więcej niż jednym kierunku studiów, zaś art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów kontynuujących naukę na drugim kierunku studiów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów, do uzyskania stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w.

W ocenie wnioskodawcy, przyjęte w art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w. rozwiązania budzą wątpliwości z punktu widzenia wyrażonej w art. 32 Konstytucji zasady równości wobec prawa w związku z wynikającą z art. 2 Konstytucji zasadą sprawiedliwości społecznej i art. 70 ust. 4 Konstytucji, który nakłada na władze publiczne obowiązek zapewnienia obywatelom powszechnego i równego dostępu do wykształcenia.

1.2.2. Uczestnicy postępowania (Sejm i Prokurator Generalny), odnosząc się do przedmiotu wniosku, uznali, że materialnoprawne przesłanki ubiegania się o stypendium rektora i stypendium ministra zostały określone w art. 181 u.p.s.w., dlatego też na gruncie art. 184 ust. 4 u.p.s.w. ustawodawca „nie dokonał różnicowania podmiotowego prawa do stypendium naukowego”.

Zdaniem Sejmu, zakwestionowany we wniosku art. 184 ust. 4 u.p.s.w. odnosi się do zasad wypłacania pomocy materialnej, nie stanowi zaś podstawy nabycia prawa do świadczeń przewidzianych w art. 173 ust. 1 u.p.s.w. Sejm przyjął, że prawo do stypendium naukowego przysługuje, na podstawie art. 181 ust. 1 i 2 u.p.s.w., każdemu studentowi na każdym studiowanym kierunku. Ustawodawca, określając w art. 181 u.p.s.w. materialnoprawną podstawę analizowanych świadczeń, dokonał dyferencjacji adresatów normy prawnej według cechy, jaką jest zdobycie wysokiej średniej ocen lub wybitnego osiągnięcia. Liczba studiowanych kierunków nie ma zatem znaczenia dla nabycia prawa do stypendium.

W podobnym kierunku zmierzała argumentacja Prokuratora Generalnego, który stwierdził, że zakwestionowana regulacja nie narusza zasady równości, gdyż wszystkie osoby charakteryzujące się relewantną cechą wspólną, jaką jest studiowanie i osiąganie wyróżniających się wyników w nauce, mają prawo do ubiegania się o otrzymanie stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia. Zaskarżony art. 184 ust. 4 u.p.s.w. odnosi się jedynie do zasad wypłacania stypendiów, normując zbieg uprawnień do pomocy materialnej z różnych tytułów.

Rzecznik Praw Obywatelskich odniósł się do stanowisk Sejmu i Prokuratora Generalnego w piśmie z 11 czerwca 2013 r. Wyjaśnił, że istotą wniosku jest twierdzenie o niekonstytucyjności aktualnych zasad wypłaty stypendiów naukowych w wypadku zbiegu tytułów prawnych (wyboru jednego świadczenia). Te właśnie zasady – w ocenie Rzecznika – naruszają zasadę równości wobec tych studentów, którzy pobierają naukę na kilku kierunkach, osiągając na co najmniej dwóch z nich wyniki w nauce uprawniające do stypendium naukowego. Sama możliwość wyboru najkorzystniejszego stypendium, nie stanowi o zgodności zaskarżonych przepisów z Konstytucją. Nieuzasadnione jest rozdzielanie prawa do ubiegania się o stypendium oraz prawa do otrzymania i wypłaty stypendium. W ocenie Rzecznika, zgodność z Konstytucją zapewnić może tylko rozwiązanie, w którym student ma możliwość nie tylko ubiegania się, ale i otrzymania stypendium tego typu na każdym kierunku, na którym spełnia przesłanki w postaci wyników w nauce na odpowiednim poziomie.

1.2.3. Trybunał Konstytucyjny zgodził się z wnioskodawcą, że nieuzasadnione jest rozdzielanie prawa do ubiegania się o stypendium rektora i stypendium ministra oraz prawa do otrzymania i wypłaty tych stypendiów. Zakwestionowana regulacja uniemożliwia *de facto* realizację uprawnień ukształtowanych na podstawie art. 173 ust. 1 w związku z art. 181 ust. 1 i 2 u.p.s.w. W konsekwencji art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w. może być przedmiotem zarzutu sformułowanego we wniosku.

2. Formy pomocy finansowej dla studentów.

2.1. Stan po nowelizacji u.p.s.w. w 2011 r.

Zakwestionowane przez wnioskodawcę rozwiązania zostały wprowadzone na mocy ustawy nowelizującej z 2011 r. Na podstawie tej ustawy wprowadzono także kilka innych zmian, o których należy wspomnieć ze względu na związek z zaskarżonymi regulacjami.

2.1.1. Przede wszystkim, ustawodawca zmienił art. 173 ust. 1 u.p.s.w., ustalając nowy katalog form pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa, o jaką może ubiegać się student. Katalog świadczeń składa się obecnie z czterech rodzajów stypendiów oraz zapomogi. W katalogu tym pozostały bez zmian stypendium socjalne, stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych i zapomoga. Natomiast od 1 października 2011 r. stypendium za wyniki w nauce lub sporcie zostało zastąpione stypendium rektora dla najlepszych studentów (art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w.), zaś stypendia

ministra za osiągnięcia w nauce oraz za wybitne osiągnięcia sportowe zastąpiono – od 1 października 2012 r. – jednym stypendium ministra za wybitne osiągnięcia (art. 173 ust. 1 pkt 4 u.p.s.w.).

Ustawodawca zrezygnował ze stypendium na wyżywienie i stypendium mieszkaniowego, przyznawanych na podstawie wspólnego kryterium trudnej sytuacji materialnej, na rzecz stypendium socjalnego w większej wysokości. Studenci mają natomiast nadal możliwość uzyskania (w wypadku spełnienia określonych warunków) dodatkowego wsparcia finansowego w związku z zakwaterowaniem w domu studenckim lub innym obiekcie (art. 182 u.p.s.w.).

Zgodnie z art. 174 ust. 1 u.p.s.w. świadczenia, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 1-3 i 8 u.p.s.w. (a zatem wszystkie poza stypendium ministra), przyznaje się ze środków funduszu pomocy materialnej dla studentów i doktorantów, który jest obligatoryjnie tworzony przez uczelnie publiczne i niepubliczne na podstawie art. 103 u.p.s.w. Podstawowym źródłem zasilenia funduszu jest dotacja z budżetu państwa (dla uczelni publicznych i niepublicznych) na zadania związane z bezwrotną pomocą materialną dla studentów w zakresie określonym w art. 173 ust. 1 u.p.s.w. oraz dla doktorantów w zakresie określonym w art. 199 ust. 1 u.p.s.w. (zob. art. 94 ust. 1 pkt 7 i ust. 4 u.p.s.w.). Sposób podziału dotacji, o której mowa w art. 94 ust. 1 pkt 7 i ust. 4 u.p.s.w. określa minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego w drodze rozporządzenia, biorąc pod uwagę w szczególności liczbę studentów i doktorantów, w tym znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej.

O przyznanie stypendiów student może ubiegać się nie wcześniej niż po zaliczeniu pierwszego roku studiów (art. 181 ust. 3 u.p.s.w.). O przyznanie stypendium rektora lub stypendium ministra może ubiegać się również student pierwszego roku studiów drugiego stopnia, rozpoczętych w terminie roku od ukończenia studiów pierwszego stopnia, który spełnił kryteria określone odpowiednio w art. 181 ust. 1 lub 2 na ostatnim roku studiów pierwszego stopnia (art. 181 ust. 4 u.p.s.w.).

Student może równocześnie otrzymywać stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia. Otrzymanie tych świadczeń nie wyklucza prawa studenta do innej pomocy materialnej oraz do stypendiów przyznawanych przez organy samorządu terytorialnego oraz pracodawców, a także pochodzących ze środków funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (art. 181 ust. 6 u.p.s.w.). Jedyną regulacją ustawową ograniczającą wysokości stypendiów jest art. 184 ust. 6 u.p.s.w., przewidujący, że łączna miesięczna wysokość stypendium socjalnego i stypendium rektora dla najlepszych studentów nie może być większa niż 90% najniższego wynagrodzenia zasadniczego asystenta ustalonego w przepisach o wynagradzaniu nauczycieli akademickich.

Warto dodać, że na podstawie art. 173a ust. 1 u.p.s.w. pomoc materialna dla studentów może być przyznawana także przez jednostki samorządu terytorialnego oraz przez osoby fizyczne lub osoby prawne niebędące państwowymi ani samorządowymi osobami prawnymi (stypendia za wyniki w nauce – art. 173b ust. 1 u.p.s.w.).

2.1.2. Na podstawie ustawy nowelizującej z 2011 r. ustawodawca określił kryteria przyznawania stypendiów naukowych. Materialnoprawne przesłanki prawa do stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia określa art. 181 u.p.s.w. Beneficjentami stypendium rektora i/lub stypendium ministra mogą być osoby mające status studenta (co zgodnie z definicją zawartą w art. 2 ust. 1 pkt 18k u.p.s.w. oznacza osobę kształcąca się na studiach wyższych) i spełniające kryteria określone w art. 181 ust. 1 i 2 u.p.s.w.

Stypendium rektora dla najlepszych studentów może otrzymywać student, który uzyskał za rok studiów wysoką średnią ocen lub posiada osiągnięcia naukowe, artystyczne

lub wysokie wyniki sportowe we współzawodnictwie międzynarodowym lub krajowym (art. 181 ust. 1 u.p.s.w.). Szczegółowy regulamin ustalania wysokości, przyznawania i wypłacania świadczeń pomocy materialnej dla studentów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 1-3 i 8 u.p.s.w. (a więc i stypendium rektora), w tym szczegółowe kryteria i tryb udzielania świadczeń pomocy materialnej dla studentów, wzory wniosków o przyznanie świadczeń pomocy materialnej, wzór oświadczenia o niepobieraniu świadczeń na innym kierunku studiów oraz sposób udokumentowania sytuacji materialnej studenta ustala rektor w porozumieniu z uczelnianym organem samorządu studenckiego (art. 186 ust. 1 u.p.s.w.).

Stypendium ministra za wybitne osiągnięcia może być przyznane studentowi szczególnie wyróżniającemu się w nauce lub posiadającemu wybitne osiągnięcia naukowe, artystyczne lub sportowe (art. 181 ust. 2 u.p.s.w.). Stypendia ministra za wybitne osiągnięcia przyznaje studentom minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego na wniosek rektora uczelni zaopiniowany przez radę podstawowej jednostki organizacyjnej, a w przypadku uczelni nieposiadającej podstawowej jednostki organizacyjnej – przez senat uczelni (art. 178 ust. 1 u.p.s.w.). Szczegółowe warunki i tryb przyznawania oraz wypłacania studentom stypendiów ministra za wybitne osiągnięcia reguluje, obowiązujące od 1 października 2012 r. rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 r. (Dz. U. Nr 214, poz. 1270; dalej: rozporządzenie z 2011 r.). Zgodnie z § 6 rozporządzenia z 2011 r. stypendium wypłaca studentowi uczelnia ze środków przekazanych na ten cel przez ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego. Istotą nowych rozwiązań w zakresie szczegółowych warunków i trybu przyznawania stypendium ministra za wybitne osiągnięcia jest podwyższenie rangi osiągnięć naukowych, artystycznych i sportowych branych pod uwagę przy przyznawaniu stypendium przy jednoczesnym zwiększeniu wysokości stypendium. Z przepisów u.p.s.w. i rozporządzenia wynika jednoznacznie, że nie tylko osiąganie wyróżniających wyników w nauce (co wskazuje Rzecznik jako cechę relewantną uprawnionych podmiotów), jest warunkiem ubiegania się o stypendium ministra, podobnie zresztą, jak i w wypadku stypendium rektora. Liczą się także osiągnięcia naukowe, artystyczne lub sportowe.

2.1.3. Na mocy ustawy nowelizującej z 2011 r. zostały również określone nowe, kwestionowane w pewnym zakresie przez wnioskodawcę, zasady wypłacania stypendiów w wypadku zbiegu prawa do świadczeń na kilku kierunkach. Przyjęto zasadę, że student może otrzymywać świadczenie tylko na jednym, wskazanym przez niego, kierunku studiów. Należy zwrócić uwagę, że także w stanie prawnym obowiązującym do 30 września 2011 r. obowiązywała podobna zasada w odniesieniu do przyznawanych wówczas świadczeń (m.in. w odniesieniu do stypendium ministra za osiągnięcia w nauce). Natomiast stypendium rektora za wyniki w nauce oraz stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych przysługiwało na każdym kierunku studiów, a także w wypadku kontynuowania nauki, po ukończeniu jednego kierunku, jeśli tylko zostały spełnione kryteria określone w regulaminie ustalonym przez rektora (art. 184 ust. 4 i 5 u.p.s.w. w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2011 r.).

W aktualnym stanie prawnym student może otrzymać świadczenie, o którym mowa w art. 173 ust. 1, tylko na jednym kierunku studiów (art. 184 ust. 4 u.p.s.w.), a ubiegając się o takie świadczenie, musi złożyć oświadczenie, że nie pobiera świadczeń na innym kierunku (art. 184 ust. 7 u.p.s.w.). Natomiast studentowi, który po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuuje naukę na drugim kierunku studiów, nie przysługują świadczenia, o których mowa w art. 173 u.p.s.w., chyba że kontynuuje on studia po ukończeniu studiów pierwszego stopnia w celu uzyskania tytułu zawodowego magistra lub równorzędnego, jednakże nie dłużej niż przez okres trzech lat (art. 184 ust. 5 u.p.s.w.).

Rzecznik Praw Obywatelskich zakwestionował te ostatnie regulacje w zakresie, w jakim odnoszą się do ograniczeń w wypłacie stypendiów naukowych (tj. stypendium

rektora oraz stypendium ministra). Za uzasadnione wnioskodawca uznał ograniczenia dotyczące świadczeń o charakterze socjalnym.

2.2. Charakter pomocy stypendialnej – adekwatność art. 70 ust. 4 Konstytucji, jako wzorca kontroli.

2.2.1. Aktualny katalog form pomocy finansowej, udzielanej studentom na podstawie u.p.s.w. ze środków budżetu państwa, obejmuje pomoc o charakterze *stricte* socjalnym (stypendium socjalne, stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych, zapomogi) oraz pomoc materialną o charakterze motywacyjnym (stypendium rektora oraz stypendium ministra czyli „stypendia naukowe”).

Art. 70 ust. 4 Konstytucji nakłada na władze publiczne obowiązek tworzenia systemów indywidualnej pomocy finansowej dla uczniów i studentów, których celem jest zapewnienie powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Prokurator Generalny w pisemnym stanowisku, wyraził pogląd, że obowiązek ten jest realizowany wyłącznie przez formy pomocy o charakterze socjalnym. Natomiast inne formy wsparcia dla uczniów i studentów, w tym o charakterze motywacyjnym, nie mieszczą się w ramach prawa podmiotowego wynikającego z art. 70 ust. 4 Konstytucji. A zatem, skoro stypendium rektora dla najlepszych studentów i stypendium ministra za wybitne osiągnięcia nie mieszczą się w ramach systemu pomocy finansowej, o którym stanowi art. 70 ust. 4 Konstytucji, to wzorzec ten jest w niniejszej sprawie nieadekwatny. W toku rozprawy Prokurator Generalny zmienił stanowisko i – podobnie jak Rzecznik Praw Obywatelskich i Sejm – uznał, że art. 70 ust. 4 Konstytucji stanowi adekwatny wzorzec kontroli.

2.2.2. W myśl art. 70 ust. 4 Konstytucji, „Władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa”. Nawiązując do cytowanego przepisu, wnioskodawca postawił tezę, że „system stypendialny powinien być zorganizowany w taki sposób, który uwzględniałby równe traktowanie podmiotów otrzymujących taką pomoc, skoro państwo zobowiązało się do jej przyznawania”.

W wyroku z 16 stycznia 2007 r., sygn. U 5/06 (OTK ZU nr 1/A/2007, poz. 3), Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że art. 70 Konstytucji zawiera w istocie dwa kompleksy norm. „Przepis ten statuuje rozliczne zadania państwa w zakresie oświaty i nauki, z którymi nie wiąże się jednak możliwość skierowania roszczenia o ich wyegzekwowanie na rzecz jednostki. Realizacja tych zadań stanowi natomiast gwarancję instytucjonalną dla podmiotowego prawa do nauki, mającego konstytucyjną genezę i konstytucyjnie regulowane fragmenty reżimu normatywnego, co jest objęte drugim kompleksem norm zawartych w art. 70 Konstytucji. Jako podmiotowe prawo konstytucyjne jest – m.in. – regulowany «powszechny i równy dostęp do wykształcenia» (art. 70 ust. 4 zdanie pierwsze Konstytucji)”. Działania władz publicznych powinny zmierzać przede wszystkim do eliminacji nierówności i barier faktycznych, w tym finansowych (zob. wyrok TK z 9 czerwca 2010 r., sygn. K 29/07, OTK ZU nr 5/A/2010, poz. 49).

Gwarancyjną funkcję art. 70 ust. 4 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny podkreślał także we wcześniejszych wyrokach (zob. wyroki z: 8 listopada 2000 r., sygn. SK 18/99, OTK ZU nr 7/2000, poz. 258; 2 lipca 2002 r., sygn. U 7/01, OTK ZU nr 4/A/2002, poz. 48). W pierwszym z wymienionych wyroków Trybunał stwierdził, że celem i istotą prawa do nauki jest stworzenie jednostce realnych szans kształcenia na różnych poziomach edukacyjnych, w tym także z uwzględnieniem edukacji na poziomie wyższym. Formy urzeczywistniania tego prawa z reguły przybierają bardzo złożoną postać i nigdy, ani też nigdzie nie wyczerpują się w instrumentach i rozwiązaniach należących do

tej samej, jednej tylko kategorii środków. Obok wspierania, czy rozwijania systemu szkół publicznych, dotowanych bezpośrednio ze źródeł budżetowych, powszechnie stosowanymi instrumentami dostępności do studiów i wyrównywania szans różnych grup społeczeństwa są systemy pomocy socjalnej, stypendialnej, organizowanie odpowiedniej infrastruktury finansowej, poprzez tworzenie systemu pożyczek bankowych oraz rozwiązań podatkowych, a także rozmaite formy wspierania prywatnych instytucji edukacyjnych; w tym również szkół wyższych.

Na tle art. 70 ust. 4 Konstytucji Trybunał Konstytucyjny wyodrębnił konstytucyjne prawo podmiotowe – „prawo do uzyskania pomocy finansowej ze strony władz publicznych w zakresie gwarantującym powszechność i równość dostępu do wykształcenia (zgodnie z postanowieniem art. 70 ust. 1 Konstytucji)” – (wyrok z 26 kwietnia 2004 r., sygn. K 50/02, OTK ZU nr 4/A/2004, poz. 32). Podsumowując wcześniejsze orzecznictwo w wyroku z 13 listopada 2007 r., sygn. P 42/06 (OTK ZU nr 10/A/2007, poz. 123), Trybunał Konstytucyjny uznał, że „nic nie stoi na przeszkodzie, aby art. 70 ust. 4 Konstytucji traktować nie tylko jako przepis programowy albo gwarancyjny wobec ogólnego prawa do nauki (art. 70 ust. 1 Konstytucji), ale także jako źródło bardziej szczegółowego prawa podmiotowego – prawa do równego dostępu do mechanizmów wyrównywania przez państwo szans edukacyjnych”.

Wobec tego należy rozstrzygnąć, czy w ramach „mechanizmów wyrównawczych” mieści się prawo do stypendiów „za wyniki w nauce”, a zatem, czy stypendia naukowe, w postaci jaką przybrały w wyniku nowelizacji z 2011 r., służą wyrównywaniu szans edukacyjnych, a tym samym, czy ich przyznawanie wiąże się z celem wyrażonym w art. 70 ust. 4 Konstytucji.

2.2.3. Art. 70 ust. 4 Konstytucji mówi o „tworzeniu i wspieraniu systemów indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów” w celu zapewnienia powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. W nawiązaniu do tej regulacji Trybunał Konstytucyjny wywiódł, że: „Nie wszystkie więc świadczenia finansowe, które może uzyskać osoba studiująca ze środków budżetowych mają charakter gwarancji prawa do powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. Kryteria przyznawania stypendium za wyniki w nauce nie są związane z faktycznymi ograniczeniami możliwości korzystania z procesu dydaktycznego prowadzonego w szkołach wyższych, szczególnie nie jest ich celem niwelowanie ewentualnych różnic, jakie mogą istnieć w tym zakresie” (postanowienie TK z 16 lutego 2000 r., sygn. Ts 97/99, OTK ZU nr 1/2000, poz. 20). Dostrzegając ten aspekt w interpretacji art. 70 ust. 4 Konstytucji, Prokurator Generalny w pisemnym stanowisku postulował uznanie powołanego przepisu za nieadekwatny wzorzec kontroli w niniejszej sprawie; na rozprawie zmodyfikował to stanowisko.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, zasadnicza (motywacyjna) funkcja stypendium naukowego nie dyskwalifikuje tego rodzaju pomocy jako instrumentu mającego na celu zapewnienie powszechności dostępu do wykształcenia. Zagwarantowanie dostępu do nauki polega bowiem nie tylko na zapewnieniu możliwości studiowania w szkole wyższej, ale również na możliwości realizowania zamierzeń naukowych, artystycznych czy sportowych studenta w ramach danego kierunku studiów. Zapewnienie dostępu do kształcenia na odpowiednim (wyższym) poziomie wymaga dodatkowych środków. Ustawodawca może te środki zapewniać w różny sposób, np. przez przydzielanie stypendiów naukowych. Pośrednio, wskazane *ratio legis* stypendiów naukowych, wiąże się z zapewnieniem równego dostępu do wykształcenia. Zapewnienie powszechnego i równego dostępu do wykształcenia oznacza nie tylko stworzenie możliwości studiowania w szkole wyższej. Oznacza ono również zapewnienie możliwości zdobywania wiedzy na odpowiednim poziomie. Ustawodawca w ramach tego wymogu

może tworzyć szczególne warunki studiowania dla osób wykazujących ponadprzeciętne, względem innych studentów, zdolności. Wymogi te służą nie tylko realizacji funkcji motywacyjnej, ale również gwarantują osobom zdolnym dostęp do wiedzy na odpowiednim do ich zdolności poziomie. Dlatego też regulacja ustawowa stypendiów naukowych mieści się w zakresie przedmiotowym art. 70 ust. 4 Konstytucji.

Istotnie, w doktrynie wskazuje się na „ewidentnie nagrodowy i motywacyjny” charakter stypendium rektora oraz stypendium ministra (zob. D. Dudek, uwagi do art. 184 [w:] *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, red. M. Pyter, Warszawa 2012, s. 927). Jednak u.p.s.w. nie rozróżnia prawa do pomocy socjalnej oraz prawa do innych świadczeń, w tym stypendiów za wyniki w nauce, które rzeczywiście nie mogą być uznane za świadczenie socjalne *sensu stricto*. Ustawodawca, w art. 173 ust. 1 u.p.s.w., wymienił stypendium rektora i stypendium ministra w katalogu form „pomocy materialnej ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa”. Ustawodawca wskazał więc także stypendium rektora i stypendium ministra, jako formy pomocy dla studenta, a nie jego nagradzania. Co więcej, przesłanki warunkujące przyznanie tych świadczeń wykraczają poza *stricte* „naukowy” charakter; nie chodzi tu, tak jak w sprawie o sygn. Ts 97/99, o stypendium „za wyniki w nauce”.

Trybunał Konstytucyjny podzielił pogląd Sejmu, że choć ze swej istoty stypendium naukowe nie jest powiązane z sytuacją majątkową studenta, to jednak analizowane świadczenie stanowi ważny składnik budżetu studenta. Zazwyczaj przeznaczane jest na pokrycie kosztów utrzymania osoby studiującej poza miejscem zamieszkania i bez wątplenia ułatwia naukę w szkole wyższej. Dlatego też stypendiów naukowych nie można postrzegać jedynie w kategoriach motywacyjnych. W aktualnych warunkach społeczno-gospodarczych nie powinno się podważać ich funkcji kompensacyjnej, ukierunkowanej na wyrównywanie szans edukacyjnych, chociaż nie sposób nie zauważyć, że zasadniczy cel tych stypendiów wykracza poza cel wskazany w art. 70 ust. 4 Konstytucji.

2.2.4. Uwzględniając art. 70 ust. 4 Konstytucji, jako wzorzec kontroli, należy zwrócić uwagę, że z prawa do powszechnego i równego dostępu do mechanizmów wyrównywania szans nie wynikają uprawnienia dla obywatela o określonej treści, gdyż „warunki udzielania pomocy określa ustawa”. W wyroku z 2 lipca 2002 r., sygn. U 7/01, Trybunał Konstytucyjny uznał, że systemy pomocy mogą być zróżnicowane, a „sama Ustawa Zasadnicza nic nie mówi ani na temat poziomu pomocy, ani kryteriów jej udzielania. Podmiotowo zaś zakres normy konstytucyjnej odnosi się nie tylko do studentów, ale i do uczniów. Artykuł 70 ust. 4 zostawia ustawodawcy zwykłemu znaczne pole manewru”.

Art. 70 ust. 4 Konstytucji nakazuje władzy publicznej zapewnić obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia w ramach poszczególnych szczebli nauczania. Instrumentem wspierającym urzeczywistnienie tego zadania jest, obok innych rozwiązań, pomoc finansowa dla uczniów i studentów w postaci systemu stypendialnego. Art. 70 ust. 4 Konstytucji nie określa form i zakresu udzielanej pomocy materialnej, toteż wybór i szczegółowe ukształtowanie systemu pomocy należy do ustawodawcy. Stypendia naukowe, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, mieszczą się w zakresie przedmiotowym art. 70 ust. 4 Konstytucji, ale – zważywszy na ich dominujący motywacyjny charakter – ustawodawca korzysta z szerszej swobody przy określaniu ich kształtu normatywnego. Jeżeli jednak ustawodawca decyduje się na określony kształt stypendium motywacyjnego, to jest on związany art. 70 ust. 4 Konstytucji, a zatem musi mieć na uwadze nakaz powszechnego i równego dostępu do nauki (także w szkole wyższej), postrzegany jako szczegółowa manifestacja ogólnej zasady równości (art. 32 ust. 1 Konstytucji). Zasada ta nie ma absolutnego charakteru i dopuszczalne jest odstępstwo od niej, o ile znajduje ono

konstytucyjne uzasadnienie.

3. Analiza zarzutu niezgodności art. 184 ust. 4 u.p.s.w. z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

3.1. Wnioskodawca zarzucił, że art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo do stypendiów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w., tych studentów, którzy pobierają naukę równocześnie na kilku kierunkach studiów, osiągając na co najmniej dwóch z nich dobre wyniki w nauce, jest niezgodny z art. 32 w związku z wywodzoną z art. 2 Konstytucji zasadą sprawiedliwości społecznej i art. 70 ust. 4 Konstytucji. Trybunał Konstytucyjny wziął pod uwagę, że jakkolwiek jako wzorzec kontroli został wskazany cały art. 32 Konstytucji, to jednak z uzasadnienia wniosku wynika, iż w rzeczywistości konstytucyjność art. 184 ust. 4 u.p.s.w. (podobnie jak i ust. 5) kwestionowana jest przez wnioskodawcę wyłącznie w kontekście zasady równości wobec prawa, wyrażonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji. Potwierdza to analiza uzasadnienia rozpatrywanego wniosku, która nie zawiera odrębnej argumentacji przemawiającej za naruszeniem zasady niedyskryminacji, wysłowionej w art. 32 ust. 2 Konstytucji. W związku z tym Trybunał umorzył postępowanie w zakresie badania zgodności zaskarżonego przepisu z art. 32 ust. 2 Konstytucji.

3.1.1. Wnioskodawca, uzasadniając zarzut niekonstytucyjności art. 184 ust. 4 u.p.s.w. z punktu widzenia zasady równości, wskazał na nierówne traktowanie studentów studiujących na dwóch kierunkach. Wnioskodawca stwierdził, że z uwagi na treść i cel regulacji, cechami relewantnymi, uzasadniającymi równe traktowanie, jest: „bycie studentem oraz osiąganie wyróżniających się wyników w nauce, uprawniających do dwóch rodzajów stypendium naukowego”. Tymczasem w obrębie kategorii studentów studiujących na więcej niż jednym kierunku dochodzi do nierównego traktowania tych studentów, którzy uzyskują dobre wyniki w nauce na więcej niż jednym kierunku (stypendium mogą otrzymać tylko na jednym kierunku), a tymi studentami, którzy osiągają takie wyniki tylko na jednym ze studiowanych co najmniej dwóch kierunków.

Jak zaznaczono wcześniej, przesłanki uzyskania stypendium rektora czy ministra wiążą się nie tylko z uzyskaniem „wyróżniających się wyników w nauce”, ale także z osiągnięciami naukowymi, artystycznymi lub sportowymi. Rzecznik Praw Obywatelskich odniósł się do sytuacji studentów, którzy osiągają „wyróżniające się wyniki w nauce” na każdym ze studiowanych kierunków, a mimo to stypendium naukowe wypłacane jest tylko na jednym kierunku studiów. Nierówne traktowanie dotyczy zatem studentów, którzy studiują na więcej niż jednym kierunku i osiągają wyróżniające się wyniki w nauce na więcej niż jednym kierunku. Kryterium osiągania „wyróżniających się wyników w nauce” jest ściśle powiązane z danym kierunkiem studiów, gdyż ustalenie – zgodnie z terminologią ustawową – „wysokiej średniej ocen” (w odniesieniu do stypendium rektora) czy stwierdzenia, że student „szczególnie wyróżniał się w nauce” wymaga analizy wyników osiągniętych na poszczególnych kierunkach. Zgodnie z rozporządzeniem z 2011 r. stypendium ministra na dany rok akademicki może być przyznane m.in. studentowi, który zaliczył rok studiów w poprzednim roku akademickim oraz szczególnie wyróżniał się w nauce, uzyskując w ostatnim zaliczonym roku średnią arytmetyczną ocen z egzaminów i zaliczeń, przewidzianych w planie studiów, klasyfikującą studenta w grupie 5% najlepszych studentów danego kierunku (§ 2 ust. 1 pkt 1).

3.1.2. Uwzględniając całość przedstawionej argumentacji, zarzut Rzecznika Praw Obywatelskich – dotyczący art. 184 ust. 4 u.p.s.w. – należy zrekonstruować następująco: każdy student „osiągający wysoką średnią ocen” czy „szczególnie wyróżniający się w nauce” na danym kierunku, w świetle art. 32 ust. 1 Konstytucji, powinien otrzymywać

stypendium rektora i/lub stypendium ministra, niezależnie od liczby studiowanych kierunków. Zdaniem Rzecznika, ustawodawca zróżnicował tę kategorię podmiotów na podstawie nierelevantnego kryterium, jakim jest liczba studiowanych kierunków.

Trybunał Konstytucyjny zgodził się z wnioskodawcą, że na gruncie art. 184 ust. 4 u.p.s.w. doszło do nierównego potraktowania podmiotów podobnych. Z uwagi na treść i cel regulacji, jako wspólne cechy istotne uzasadniające równe traktowanie podmiotów, należało wskazać: posiadanie statusu studenta oraz osiągnięcie wysokiej średniej ocen na danym kierunku. Cechami tymi charakteryzują się zarówno studenci, którzy studiuje na jednym kierunku i osiągają wysoką średnią, jak i studenci, którzy studiuje równocześnie na więcej niż jednym kierunku studiów i na każdym ze studiowanych kierunków uzyskują wysoką średnią. Stwierdzenie, czy wskazane przesłanki zostały spełnione, odbywa się w ramach danego kierunku. O ile student wypełnia ustawowe kryteria, stypendium rektora i/lub stypendium ministra powinno być przyznane na poszczególnych kierunkach. Ustawodawca przyjął jednak, że w wypadku zbiegu prawa do świadczeń tego rodzaju, student może otrzymywać stypendium rektora i/lub stypendium ministra tylko na jednym ze studiowanych równocześnie kierunków.

3.2. Z konstytucyjnej zasady równości wynika nakaz jednakowego traktowania wszystkich obywateli w obrębie określonej klasy (kategorii). Wszystkie podmioty charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relevantną) powinny być potraktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań, zarówno dyskryminujących, jak i faworyzujących. Ocena regulacji prawnej z punktu widzenia zasady równości wymaga rozpatrzenia trzech zagadnień. Po pierwsze, należy ustalić, czy można wskazać wspólną cechę istotną, uzasadniającą równe traktowanie określonych podmiotów, co wymaga przeprowadzenia analizy treści i celu aktu normatywnego, w którym została zawarta kontrolowana norma prawna. Po drugie, konieczne jest stwierdzenie, czy prawodawca zróżnicował prawa lub obowiązki podmiotów znajdujących się w takiej samej lub podobnej sytuacji prawnie relevantnej. Po trzecie wreszcie, jeżeli prawodawca odmiennie potraktował podmioty charakteryzujące się wspólną cechą istotną, to – mając na uwadze, że zasada równości nie ma charakteru absolutnego – niezbędne okazuje się rozważenie, czy wprowadzone od tej zasady odstępstwo można uznać za dopuszczalne (zob. wyroki TK z: 30 października 2007 r., sygn. P 36/06, OTK ZU nr 9/A/2007, poz. 110; 18 listopada 2008 r., sygn. P 47/07, OTK ZU nr 9/A/2008, poz. 156; 18 stycznia 2011 r., sygn. P 44/08, OTK ZU nr 1/A/2011, poz. 1; 12 lipca 2012 r., sygn. P 24/10, OTK ZU nr 7/A/2012, poz. 79).

Według wnioskodawcy, zgodnie z zasadą równości, stypendiach, o których mowa w art. 173 ust. 3 i 4 u.p.s.w., w wypadku spełnienia wymaganych kryteriów, powinny przysługiwać na każdym ze studiowanych kierunków. Ustawodawca naruszył tę zasadę, gdyż zróżnicował sytuację podmiotów podobnych w oparciu o nierelevantne kryterium (studiowania na więcej niż jednym kierunku). W ocenie wnioskodawcy, wprowadzone przez ustawodawcę odstępstwo od nakazu równego traktowania podmiotów podobnych nie znajduje podstawy w odpowiednio przekonywujących argumentach, pozostających w związku z innymi wartościami, zasadami czy normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmiennie traktowanie podmiotów podobnych. Wprowadzone zróżnicowanie jest przy tym nieproporcjonalne, gdyż w istocie pozbawia studenta, spełniającego ustawowe wymagania, stypendium na drugim ze studiowanych kierunków. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, ustawodawca mógł przyjąć inne zasady przyznawania stypendiów, respektując zasadę równości (tzn. nie pozbawiając drugiego stypendium); mógł np. podwyższyć kryteria uprawniające do ubiegania się o stypendium naukowe.

3.3. O ile Trybunał Konstytucyjny zgodził się z wnioskodawcą, że na tle art. 184

ust. 4 u.p.s.w. doszło do odstępstwa od zasady równości, o tyle nie podzielił poglądu wnioskodawcy, że przyjęte w art. 184 ust. 4 u.p.s.w. zróżnicowanie sytuacji podmiotów podobnych nie znajduje usprawiedliwienia ani w zasadzie sprawiedliwości społecznej, ani w art. 70 ust. 4 Konstytucji, wyrażającym zasadę równego dostępu do wykształcenia.

Samo ustalenie, że art. 184 ust. 4 u.p.s.w. prowadzi do zróżnicowanego potraktowania sytuacji podobnych, nie przesądza jeszcze o niekonstytucyjności przepisu. Dla uznania, że zasada wypłaty tylko jednego stypendium naukowego jest zgodna z art. 32 ust. 1 Konstytucji, konieczne jest przedstawienie argumentów wskazujących na racjonalność, proporcjonalność i konstytucyjne oparcie tego zróżnicowania. Tak sformułowany problem konstytucyjny stał się przedmiotem rozpoznania Trybunału Konstytucyjnego.

W świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, odstępstwo od równego traktowania nie prowadzi jeszcze do uznania wprowadzających je przepisów za niekonstytucyjne. Ustawodawca może wprowadzać zróżnicowanie prawne podmiotów, ponieważ zasada równości wobec prawa nie ma charakteru absolutnego. Odstępstwo takie jest dozwolone, jeżeli zróżnicowanie odpowiada wymogom relewantności, proporcjonalności oraz powiązania z innymi normami, zasadami lub wartościami konstytucyjnymi, w tym w szczególności z zasadą sprawiedliwości społecznej, którą wnioskodawca powołuje jako związkowy wzorzec kontroli. Pamiętać przy tym należy, że – wobec przyznania prawodawcy przez ustawę zasadniczą szerokiego zakresu swobody regulacyjnej – przy orzekaniu przez sąd konstytucyjny o zgodności określonego unormowania z zasadą równości, ze względu na konieczność stosowania w tym wypadku kryteriów ocennych, niezbędne jest zachowanie pewnej powściągliwości, zwłaszcza jeżeli weźmiemy pod uwagę domniemanie konstytucyjności ustanowionych przepisów prawnych (zob. wyrok TK z 12 lipca 2012 r., sygn. P 24/10).

Konstytucja pozostawiła ustawodawcy szczegółowe ukształtowanie warunków udzielania pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. W ramach tego uprawnienia może on, oprócz formułowania pozytywnych elementów i gwarancji prawa do nauki, nakładać różnego rodzaju ograniczenia, pod warunkiem dochowania ogólnych wymagań konstytucyjnych, wynikających np. z art. 32 Konstytucji.

3.4. Mając na uwadze powyższe wstępne ustalenia, Trybunał Konstytucyjny uznał, że występujące na gruncie art. 184 ust. 4 u.p.s.w. zróżnicowanie podmiotów podobnych jest usprawiedliwione. Wskazane kryterium zróżnicowania (liczba studiowanych kierunków), spełnia w dostatecznym stopniu wymogi przesądzające o dopuszczalności wprowadzenia wyjątku od zasady równości.

Na wstępie należy podkreślić, że w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego ugruntowany został pogląd, zgodnie z którym: „w sferze polityki ekonomiczno-społecznej państwa swoboda ustawodawcy jest znacznie większa niż w innych sferach stosunków społecznych. Wiąże się z tym również możliwość dokonywania częstszych zróżnicowań, stanowiących wyjątki od zasady równości określonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji” (wyrok TK z 18 stycznia 2011 r., sygn. P 44/08; zob. także wyroki TK z: 9 maja 2005 r., sygn. SK 14/04, OTK ZU nr 5/A/2005, poz. 47; 27 marca 2007 r., sygn. SK 9/05, OTK ZU nr 3/A/2007, poz. 31; 19 grudnia 2007 r., sygn. K 52/05, OTK ZU nr 11/A/2007, poz. 159; 12 lipca 2012 r., sygn. P 24/10). Akceptując to wstępne założenie, Trybunał Konstytucyjny dokonał oceny art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie wskazanym przez wnioskodawcę.

Po pierwsze, w ocenie Trybunału Konstytucyjnego, rozważane zróżnicowanie ma charakter relewantny, ponieważ pozostaje w bezpośrednim związku z celem i treścią przepisów prawnych, w których zawarta została kontrolowana norma prawna, służąc ich realizacji. Zważywszy na rolę art. 70 ust. 4 Konstytucji, należy stwierdzić, że przyjęta

regulacja sprzyja realizacji nałożonego na władze publiczne obowiązku tworzenia i wspierania systemu indywidualnej pomocy finansowej.

Oprócz *ratio legis* ustawy nowelizującej z 2011 r., do którego odwołuje się wnioskodawca, tj. „potrzeb[ę] dostosowania naszego systemu szkolnictwa wyższego do bezprecedensowego wzrostu skali zadań, które przed nim stanęły, a także z potrzeb[ę] harmonizacji tego systemu z rozwiązaniami wdrażanymi w Europejskim Obszarze Szkolnictwa Wyższego”, w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej z 2011 r. wskazano, jako cel ustawy, „zwiększenie dostępności do studiów, szczególnie dla osób mniej zamożnych”. Narzędziem realizacji tego celu miało być rozszerzenie dostępu do bezpłatnego systemu kształcenia i skierowanie większej pomocy materialnej dla studentów z najuboższych rodzin. „W nowym systemie pomocy materialnej proponuje się zmianę dotychczasowych wielokrotnie krytykowanych również przez organizacje międzynarodowe, proporcji między środkami z dotacji przeznaczonymi na stypendia i świadczenia o charakterze socjalnym a środkami na stypendia za wyniki w nauce, z 50% do 50% na 75% do 25%. Proponowane rozwiązania pozwolą skorzystać ze stypendium socjalnego większej liczbie studentów i doktorantów o niskich dochodach w ramach tych samych środków budżetowych” (druk sejmowy nr 3391/VI kadencja). Upowszechnienie i urealnienie pomocy socjalnej (wzrost wysokości świadczeń) dla najuboższych studentów, przy niezmienności poziomu dotacji państwowej na pomoc materialną, wymagało ograniczenia wydatków, np. na stypendia naukowe. Ustawodawca mógł np., nie wprowadzając odstępstwa od zasady równości, zmniejszyć wysokość stypendiów „naukowych” i wypłacać je na więcej niż jednym kierunku studiów; jednak aby zachować realną wysokość tych świadczeń, wybrał inny wariant.

Ostatecznie, zgodnie z art. 174 ust. 4 u.p.s.w., środki z dotacji otrzymanej na dany rok kalendarzowy uczelnia może przeznaczać na stypendia rektora dla najlepszych studentów – przyznawane w liczbie nie większej niż 10% liczby studentów każdego kierunku studiów prowadzonego w uczelni – nie więcej niż 40% (projektodawca proponował nie więcej niż 25%) środków wydatkowanych łącznie na te stypendia oraz na stypendia socjalne i zapomogi. Przed wejściem w życie ustawy nowelizującej z 2011 r. było to 50%. Jak zwracano uwagę w toku prac legislacyjnych, pula środków na stypendia za osiągnięcia w nauce będzie zmniejszona tylko o 10%, ale za to stypendia będą wyższej wartości, skoro uprawnionych będzie nie więcej niż 10% studentów danego kierunku.

Zmiana proporcji rozdzielanych środków oznacza zwiększenie finansowania stypendiów socjalnych i zapomóg względem stypendiów rektora dla najlepszych studentów i ma istotne znaczenie z punktu widzenia realizacji głównego celu pomocy materialnej, którym jest wyrównywanie szans edukacyjnych osób będących w trudnej sytuacji materialnej. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego, realizacji tego celu sprzyja także decyzja o ograniczeniu wypłaty stypendiów tylko do jednego kierunku studiów i przesunięcie „zaoszczędzonych” środków na pomoc socjalną.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że rozwiązanie przyjęte w art. 184 ust. 4 u.p.s.w. nie było kwestionowane w toku wysłuchania publicznego dotyczące rządowego projektu ustawy nowelizującej z 2011 r. (zob. posiedzenie Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży z 9 listopada 2010 r., Biuletyn nr 4350/VI kadencja), a ostateczne rozwiązania związane ze zmianą struktury finansowania pomocy materialnej spotkały się z pozytywną oceną ze strony przewodniczącej Parlamentu Studentów Rzeczypospolitej Polskiej (zob. Biuletyn nr 4587/VI kadencja; posiedzenie Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży 19 stycznia 2011 r.).

Po drugie, omawiane zróżnicowanie jest proporcjonalne. W myśl art. 70 ust. 4 Konstytucji władze publiczne zapewniają obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. W tym celu tworzą i wspierają systemy indywidualnej pomocy finansowej i organizacyjnej dla uczniów i studentów. Warunki udzielania pomocy określa ustawa. Jak

zauważa sam wnioskodawca, Konstytucja pozostawia ustawodawcy szeroki margines swobody regulacyjnej w zakresie tworzenia i wspierania systemu indywidualnej pomocy finansowej dla studentów oraz nie precyzuje bliżej, jakie warunki udzielania tej pomocy powinny zostać określone w ustawie. Oczywiście ustawodawca, realizując założony cel (w wypadku stypendiów naukowych – przede wszystkim motywacja do szczególnych osiągnięć na polu naukowym, sportowym czy artystycznym), powinien również kierować się zasadą równości oraz harmonizować stypendia naukowe ze stypendiami socjalnymi.

Jak wynika z dyskusji w toku prac legislacyjnych, pula środków na stypendia za osiągnięcia w nauce została zmniejszona tylko o 10%, ale, z uwagi na ograniczenie liczby uprawnionych (nie więcej niż 10% liczby studentów każdego kierunku studiów) stypendia będą wyższej wartości. Zwracano też uwagę, że uczelnie przerzucały pomoc materialną, socjalną na stypendia za osiągnięcia w nauce. W niektórych słabych uczelniach wszyscy studenci albo gros studentów uzyskiwało stypendia naukowe (nieraz wartości 15 zł miesięcznie). Ustawodawca zdecydował o zwiększeniu (o 10%) puli środków przeznaczonych na stypendia socjalne, a ograniczył środki na stypendia naukowe (zob. wypowiedź Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na posiedzeniu Komisji Edukacji, Nauki i Młodzieży 19 stycznia 2011 r., Biuletyn nr 4587/VI kadencja).

Jak wspomniano wcześniej, Rzecznik Praw Obywatelskich podnosił, że możliwe było ukształtowanie zasad przyznawania stypendiów naukowych, z poszanowaniem zasady równości i proporcjonalności; zamiast pozbawienia stypendium na drugim kierunku, podwyższenie kryteriów warunkujących prawo do stypendium. W ocenie Trybunału Konstytucyjnego, takie rozwiązanie również prowadziłoby do ograniczenia dostępu do stypendiów naukowych. Ustawodawca, uwzględniając realne możliwości finansowe państwa, mógł zdecydować, która formuła ograniczenia będzie adekwatna, i jednocześnie dopuszczalna w świetle zasad konstytucyjnych. Obowiązujące przed wejściem w życie ustawy nowelizującej z 2011 r. rozwiązanie było dopuszczalne, ale nie było jedynym możliwym rozwiązaniem. W sytuacji ograniczonych środków finansowych i konieczności wyboru między wsparciem socjalnym i motywacyjnym, w gestii ustawodawcy leży dokonanie wyboru i sposobu realizacji wybranej opcji.

Po trzecie, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, przyjęte rozwiązanie nie tylko odpowiada celom wynikającym z art. 70 ust. 4 Konstytucji i znajduje uzasadnienie w prawie do powszechnego i równego dostępu do mechanizmów wyrównywania przez państwo szans edukacyjnych, ale pozostaje w zgodzie z zasadą sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji). Rozpatrywane zróżnicowanie pozostaje zatem w związku z zasadami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne potraktowanie podmiotów podobnych.

Jak trafnie podnosi Sejm, system pomocy materialnej dla studentów nie może być oparty na zasadzie „absolutnej” równości, natomiast powinien realizować zasadę powszechności i względnej jednolitości kryteriów przyznawania świadczeń o charakterze socjalnym i określania ich wysokości. Taki obowiązek wynika z art. 70 ust. 4 Konstytucji, który nakazuje organom władzy publicznej wyrównywanie szans edukacyjnych osób słabiej uposażonych. Niemniej ani z art. 70 ust. 4 Konstytucji, ani też z art. 2 Konstytucji nie wynika prawo do określonego rodzaju stypendium. Wybór rozwiązań, służących wyrównywaniu szans edukacyjnych, należy do ustawodawcy. Swoboda ustawodawcy nie jest przy tym nieograniczona. Stanowiąc przepisy w tym zakresie nie może on naruszać istoty prawa, o którym mowa w art. 70 ust. 4 Konstytucji. Podstawowym więc celem mechanizmu wyrównywania szans edukacyjnych jest objęcie pomocą państwa jak najszerszej grupy osób, dla których niski poziom ich dochodów stanowi poważną barierę w dostępie do edukacji w szkole wyższej. Realizacja tego obowiązku przejawia się w postaci stypendiów socjalnych i innych świadczeń o charakterze *stricte* kompensacyjnym. Z jednej strony, im szerszy i realny będzie zakres pomocy państwa przyznanej w tej formie,

tym w większym stopniu zostanie zrealizowany nakaz powszechności systemu pomocy materialnej. Z drugiej zaś strony, spełniony zostanie nakaz sprawiedliwości wyrównawczej, nakazującej przewyciężanie różnic i barier istniejących we wspólnocie w celu osiągnięcia dobra wspólnego przy jednoczesnym rozwoju członków wspólnoty.

W ocenie Trybunału Konstytucyjnego, art. 184 ust. 4 u.p.s.w. nie zamyka drogi do ubiegania się o stypendium rektora i/lub ministra, a ograniczenie wypłaty do jednego, wskazanego przez studenta, kierunku nie narusza zasady równości i zasady sprawiedliwości społecznej. Oparcie się przy konstruowaniu warunków przyznawania stypendiów o charakterze motywacyjnym na formule „każdemu według zasług”, nie wyklucza jej modyfikowania z uwzględnieniem formuły „każdemu według potrzeb”.

W wyroku z 24 lutego 2010 r., sygn. K 6/09, Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że sprawiedliwość społeczna wymaga trudnego w praktyce wyważenia interesów i oczekiwań potencjalnych adresatów świadczeń socjalnych z interesami tych, którzy je w ostatecznym rozrachunku, przez płacenie podatków, finansują. „Nie można też zapominać, że redystrybucja dochodu narodowego za pośrednictwem budżetu pociąga za sobą określone koszty ogólnospołeczne. Ocena sposobów urzeczywistniania zasady sprawiedliwości społecznej w danych warunkach wymaga zachowania przez sądownictwo konstytucyjne szczególnej powściągliwości. Trybunał Konstytucyjny uznaje kwestionowane przepisy za niezgodne z Konstytucją wtedy, gdy naruszenie zasady sprawiedliwości społecznej nie budzi wątpliwości” (OTK ZU nr 2/A/2010, poz. 15, zob. też orzeczenie z 25 lutego 1997 r., sygn. K 21/95, OTK ZU nr 1/1997, poz. 7). Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, okoliczności i cel wprowadzenia kwestionowanego uregulowania nie doprowadziło do takich zmian w zakresie dotychczasowych uprawnień studentów, które należałoby uznać za oczywiście niesprawiedliwe w świetle art. 2 Konstytucji. To, że stypendium wypłacane jest tylko na jednym kierunku nie oznacza, że „nie ma znaczenia nakład pracy i zasługująca na nagrodę motywacja osoby, która osiąga dobre wyniki na więcej niż jednym kierunku”. W świetle art. 184 u.p.s.w. wybór kierunku, na którym zostanie wypłacone stypendium, należy do studenta. Poza tym uprawnienie do stypendium naukowego nie wyłącza gratyfikacji wysiłków studenta przez inne podmioty niż państwo, np. stypendia finansowane przez pracodawców, samorząd terytorialny, fundacje i stowarzyszenia, Unię Europejską.

Ustawodawca uznał, że upowszechnienie i urealnienie pomocy socjalnej (wzrost wysokości świadczeń) dla najuboższych studentów, przy niezmienności poziomu dotacji państwowej na pomoc materialną, wymaga ograniczenia innych wydatków, np. stypendiów naukowych, które ze swojej istoty stanowią przede wszystkim nagrodę za wysokie wyniki w nauce i bezpośrednio nie służą zdejmowaniu barier w drodze do osiągnięcia wykształcenia w szkole wyższej. Trybunał Konstytucyjny podziela pogląd, że „Zrównanie dostępu studentów do pomocy materialnej bez względu na formę świadczenia (prawo do otrzymywania każdego ze świadczeń tylko na jednym kierunku) stanowi pełne urzeczywistnienie podstawowego celu systemu pomocy materialnej, jakim jest umożliwienie osobom w trudnej sytuacji materialnej uzyskania wykształcenia wyższego, tj. ukończenia jednego kierunku studiów pierwszego i drugiego stopnia lub jednolitych studiów magisterskich” (M. Kubiak, G. Winiarz, komentarz do art. 184 u.p.s.w., [w:], red. W. Sanetra, M. Wierzbowski, *Prawo o szkolnictwie wyższym. Komentarz*, Lex nr 8783).

Nie bez znaczenia, w kontekście rozpatrywanego problemu, pozostaje stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, że jedną z wartości chronionych przez ustawę zasadniczą, istotną również w kontekście spraw związanych z ochroną praw socjalnych, jest równowaga budżetowa, określana niekiedy jako równowaga finansów publicznych (zob. wyroki TK z: 8 maja 2000 r., sygn. SK 22/99, OTK ZU nr 4/2000, poz. 107; 4 grudnia 2000 r., sygn. K 9/00, OTK ZU nr 8/2000, poz. 294; 20 listopada 2002 r., sygn. K 41/02,

OTK ZU nr 6/A/2002, poz. 83; 5 września 2006 r., sygn. K 51/05, OTK ZU nr 8/A/2006, poz. 100; 5 lipca 2010 r., sygn. P 31/09, OTK ZU nr 6/A/2010, poz. 57; 12 grudnia 2012 r., sygn. K 1/12, OTK ZU nr 11/A/2012, poz. 134). Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, „w warunkach recesji gospodarczej (...) państwo może być zmuszone zmienić obowiązujące regulacje prawne na niekorzyść, dostosowując zakres realizacji praw socjalnych do warunków ekonomicznych” (wyrok z 22 czerwca 1999 r., sygn. K 5/99, OTK ZU nr 5/1999, poz. 100; podobnie 24 kwietnia 2006 r., sygn. P 9/05, OTK ZU nr 4/A/2006, poz. 46). Zwiększenie środków na stypendia socjalne przy jednoczesnym utrzymaniu dotychczasowej zasady wypłaty stypendiów „naukowych” na każdym ze studiowanych kierunku, wymagałoby dodatkowych nakładów.

Podsumowując, Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 184 ust. 4 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów studiujących równocześnie na kilku kierunkach studiów do otrzymywania stypendiów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w. jest zgodny z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

4. Analiza zarzutu niezgodności art. 184 ust. 5 u.p.s.w. z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

4.1. Rzecznik Praw Obywatelskich we wniosku z 4 października 2012 r. zakwestionował art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo tych studentów, którzy uprzednio nie korzystali ze stypendium dla najlepszych studentów, do stypendium o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 u.p.s.w. (tj. stypendium rektora dla najlepszych studentów). Wskazany zakres zaskarżenia oznacza, że Rzecznik nie dopatruje się naruszenia zasady równości wówczas, gdy student kontynuujący naukę na drugim kierunku, korzystał ze stypendium rektora w trakcie studiów na pierwszym ukończonym kierunku. W związku z tym pewna niespójność zarysowała się w związku z poszerzeniem w piśmie z 11 czerwca 2013 r. zakresu zaskarżenia art. 184 ust. 5 u.p.s.w. Rzecznik Praw Obywatelskich wniósł również o stwierdzenie niezgodności art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów do stypendium, o którym mowa w art. 173 ust. 1 pkt 4 u.p.s.w. (tj. stypendium ministra za wybitne osiągnięcia). Tym razem jednak, nie ograniczył zarzutu naruszenia zasady równości tylko do osób, które nie korzystały ze stypendium „uprzednio”.

4.2. Zgodnie z art. 184 ust. 5 u.p.s.w.: „Studentowi, który po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuuje naukę na drugim kierunku studiów, nie przysługują świadczenia, o których mowa w art. 173, chyba że kontynuuje on studia po ukończeniu studiów pierwszego stopnia w celu uzyskania tytułu zawodowego magistra lub równorzędnego, jednakże nie dłużej niż przez okres trzech lat”. Jak stwierdził NSA w wyroku z 31 października 2012 r., sygn. akt I OSK 1724/12, na podstawie tego przepisu nie może uzyskać stypendium student, który uzyskał już tytuł magistra na innym kierunku studiów, ponieważ w tym przypadku nie zostanie spełniona przesłanka kontynuowania studiów na drugim kierunku studiów w celu uzyskania tytułu zawodowego magistra. „W konsekwencji uznać należy, że stypendium można przyznać tylko wtedy, gdy ten drugi kierunek prowadzi do uzyskania po raz pierwszy tytułu magistra. Tylko bowiem przy takiej interpretacji art. 184 ust. 5 p.s.w. będzie spełniony zamiar przyświecający ustawodawcy, a polegający na wspieraniu materialnym z pieniędzy podatnika studenta, który ukończył już studia na jednym z kierunków na studiach pierwszego stopnia (uzyskał wykształcenie na poziomie licencjackim) i umożliwienia mu kontynuowania studiów w celu uzyskania tytułu zawodowego magistra” (Lex nr 1233167).

W orzecznictwie sądowym wyrażono pogląd, że wyłączenie przez ustawodawcę studentów, którzy ukończyli już jeden kierunek studiów i uzyskali tytuł zawodowy

magistra lub równorzędny z możliwości ubiegania się o pomoc materialną ze środków przeznaczonych na ten cel w budżecie państwa nie świadczy o naruszeniu konstytucyjnej zasady równości podmiotów wobec prawa, ponieważ studenci, którzy nie ukończyli jeszcze żadnego kierunku i studenci, którzy ukończyli już jeden kierunek studiów stanowią dwie grupy studentów będących w zróżnicowanej sytuacji (zob. wyrok WSA w Warszawie z 2 października 2012 r., sygn. akt II SA/Wa 956/12, Lex nr 1249163; wyrok dotyczył stypendium ministra za osiągnięcia w nauce).

Trybunał Konstytucyjny uznał natomiast za trafne ustalenie wnioskodawcy, że status studenta oraz osiąganie wyróżniających się wyników w nauce to cechy, którymi legitymują się także osoby, które po ukończeniu jednego kierunku studiów kontynuują naukę na drugim kierunku studiów. Dlatego też pozbawienie tych osób prawa do stypendium rektora i/lub stypendium ministra prowadzi do zróżnicowania podmiotów podobnych, charakteryzujących się cechami relewantnymi z punktu widzenia ocenianej regulacji. Nie ma natomiast podstaw do twierdzenia, że doszło do naruszenia zasady równości przez to, że zróżnicowanie nastąpiło „według dowolnych kryteriów, tj. kryterium (...) kontynuacji nauki na drugim kierunku studiów po ukończeniu jednego kierunku studiów”.

Ustawodawca w ramach kategorii podmiotów charakteryzujących się istotnymi cechami (bycie studentem, spełnienie ustawowych przesłanek warunkujących prawo do stypendiów) wyodrębnił grupę osób, które już ukończyły jedno studia i wobec tej grupy zastosował kwestionowane zróżnicowanie. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, przyjęte zróżnicowanie jest usprawiedliwione. Legitymowanie się tytułem magistra uzasadnia wyłączenie z grona beneficjentów stypendiów naukowych nie tylko tych studentów, którzy uprzednio (na ukończonym kierunku studiów) pobierali stypendia określone w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w., ale także studentów, którzy uprzednio nie korzystali z tego rodzaju stypendiów.

Rzecznik Praw Obywatelskich, uzasadniając niekonstytucyjność art. 184 ust. 5 u.p.s.w., posłużył się w istocie argumentacją wykorzystaną w kontekście zarzutu niekonstytucyjności art. 184 ust. 4 u.p.s.w. Dlatego też przytoczone powyżej argumenty, przemawiające za zgodnością art. 184 ust. 4 u.p.s.w. z Konstytucją, należało uwzględnić także przy ocenie art. 184 ust. 5 u.p.s.w., przy czym nacisk należy położyć na sposób rozumienia art. 70 ust. 4 Konstytucji.

W świetle art. 70 ust. 4 Konstytucji obowiązkiem władz publicznych jest zapewnienie powszechnego i równego dostępu do wykształcenia. W tym celu tworzone są systemy indywidualnej pomocy dla studentów. Ustawodawca dysponuje w tym zakresie dużą swobodą. Należy podzielić pogląd Sejmu i Prokuratora Generalnego, że okoliczność ukończenia jednego kierunku studiów zwalnia władze publiczne z obowiązku dalszego wspierania lub nagradzania za szczególne osiągnięcia osób, które zdecydowały się kontynuować edukację na kolejnym kierunku studiów. Odmienne ich potraktowanie, w porównaniu do osób, które nie zdobyły jeszcze wyższego wykształcenia, jest zgodne z celem przepisów regulujących formy pomocy państwa dla studentów.

Ukończenie studiów przez obywatela prowadzi do osiągnięcia celu, jakim było umożliwienie zdobycia wykształcenia i do wypełnienia obowiązku wynikającego z art. 70 ust. 4 Konstytucji. Tym samym należy uznać, że państwo wywiązało się z obowiązku wskazanego w art. 70 ust. 4 Konstytucji w trakcie studiów na pierwszym (ukończonym) kierunku.

Odstępstwo od zasady równości jest zatem usprawiedliwione przez dobór relewantnej cechy różnicującej podmioty podobne, w tym wypadku ukończenie pierwszego kierunku studiów. Trybunał nie dostrzegł przekonujących argumentów, które przemawiałyby za obowiązkiem dalszego wspierania przez państwo studentów, którzy po

zdobyciu wyższego wykształcenia decydują się kontynuować naukę na kolejnym kierunku, zwłaszcza w sytuacji, gdy ograniczone są środki pomocy materialnej przeznaczonej dla osób dopiero zdobywających wyższe wykształcenie.

Trybunał Konstytucyjny przyjął, że cechami relewantnymi decydującymi o wyznaczeniu klasy adresatów są: studiowanie na danym kierunku studiów oraz osiąganie odpowiednich wyników w nauce. Wprowadzenie dodatkowej cechy różnicującej, polegającej na wcześniejszym ukończeniu studiów na innym kierunku powoduje wyodrębnienie z całej klasy adresatów grupę studentów, która jest odmiennie traktowana. Prowadzi to do ograniczenia zasady równości. Ograniczenie to jest jednak konstytucyjnie uzasadnione z dwóch powodów. Po pierwsze, chodzi o grupę osób, której ustawodawca zagwarantował już wcześniej ukończenie studiów. W stosunku do nich wykonana została dyspozycja z art. 70 ust. 4 Konstytucji. Osoby te zrealizowały prawo do wykształcenia, o którym mowa w tym przepisie. Po drugie, jak trafnie zauważył Prokurator Generalny, osoba, która ukończyła jeden kierunek studiów, z racji otrzymanego wykształcenia i większego doświadczenia w zdobywaniu wiedzy i zdawaniu egzaminów na uczelni wyższej, łatwiej może osiągnąć wyróżniające się wyniki, zwłaszcza studiując na pokrewnym kierunku. Ponadto system ECTS (Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów) niejednokrotnie umożliwia przepisywanie ocen uzyskanych na pierwszym kierunku studiów. Dlatego też dopuszczalne jest ograniczenie w stosunku do tej grupy studentów zasady równości. Wobec do tej grupy osób ustawodawca mógł zrezygnować z kształtowania sytuacji prawnej w oparciu o formułę „każdemu według jego zasług”, wyodrębnić węższą grupę adresatów i, opierając się na formule „każdemu według jego potrzeb”, ograniczyć ich prawo do stypendium. Ograniczenie to jest uzasadnione m.in. koniecznością rozszerzenia zakresu pomocy dla studentów znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej.

Wnioskodawca, dostrzegając pewną różnicę w statusie studentów, uznał, że ograniczenie jest niedopuszczalne tylko wobec tych osób studiujących na drugim kierunku (po ukończeniu pierwszego), które „uprzednio” nie korzystały ze stypendiów. Zdaniem Trybunału, to zastrzeżenie nie wpływa na ocenę przepisu. Jeżeli student nie otrzymywał stypendium na pierwszym kierunku studiów, to zapewne dlatego, że nie spełniał wymaganych kryteriów. Nie można w związku z tym uznać, że jest to grupa „szczególne pokrzywdzona”.

Konkludując, Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 184 ust. 5 u.p.s.w. w zakresie, w jakim wyłącza prawo studentów kontynuujących naukę na drugim kierunku po ukończeniu jednego kierunku studiów do otrzymywania stypendiów, o których mowa w art. 173 ust. 1 pkt 3 i 4 u.p.s.w., jest zgodny z art. 32 ust. 1 w związku z art. 2 i art. 70 ust. 4 Konstytucji.

Zważywszy powyższe okoliczności, Trybunał Konstytucyjny orzekł jak w sentencji.